

ДАР СИНФҲОИ ИБТИДОӢ ИСТИФОДА БУРДАН АЗ ЭҶОДИЁТИ ДАҶОНИИ ХАЛҚ

Авазханов Шохназар Гулназарзода,

УДПЧ «Таълими ибтидоӣ» донишҷӯӣ курси 3, гуруҳи тоҷик.

Ахунова Диёра Урунбой қизи,

УДПЧ «Таълими ибтидоӣ» донишҷӯӣ курси 3, гуруҳи тоҷик.

Аннотатсия: Дар ин мақола, муаллимоне ки дар синфҳои ибтидоӣ дарс медиҳанд намунаҳои эҷодиёти шифоӣ: бо истифода аз зарбулмасалҳо, масалҳо, ибораҳо, афсонаҳо, ҳикояҳо ва калимаҳои ҳикматомез онҳо мехоҳанд дар зехни худ калимаи нав созанд, салоҳияти нутқро инкишоф диҳанд.

Вожаҳои калидӣ: Эҷодиёти халқии шифоӣ, зарбулмасал, ибора, салоҳияти гуфтугӯӣ, гуфтугӯӣ машқ, гуфтор, навиштан, сухани равшан, хондан ва фаҳмиш.

Эҷодиёти даҳонакии халқ, эҷодиёти бадеии ягон халқ, ки аз тарафи омма гуфта ё сароида мешавад; маҷмуи навъҳо ва шаклҳои он дар илм эҷодиёти бадеии халқ, назми халқӣ, назми шифоӣ, шеърҳои халқӣ ва фольклор (англ. folklore — ҳикмати халқ) низ ном гирифтааст. Қадимтарин навъҳои эҷодиёти даҳонакии халқ дар ҷараёни ташаккули нутқи инсон ба вучуд омадаанд. Дар ҷамъияти ибтидоӣ эҷодиёти даҳонакии халқ бо дигар навъҳои ҷаҳолияти эҷодии халқ рақс, суруд, мусиқӣ ва ғ. робитаи қавӣ дошт ва ифодагари афкори ақоид, тасаввуроти динӣ ва асотирии мардум буд. Дар ҷараёни инкишофи ҷамъият ва пайдоиши табақаю синфҳо навъҳо ва шаклҳои гуногуни эҷодиёти даҳонакии халқ пайдо шуда, манфиатҳои гуруҳу табақаҳои мухталифи иҷтимоиро ифода мекарданд, вале мардуми меҳнаткаш дар тараққӣ ва рушду камоли эҷодиёти даҳонакии халқ

ҳиссаи бузург гузоштаанд. Мардум дар эҷодиёти даҳонакишон фикру зикр, муносибаташонро ба ҳодисаҳои зиндагӣ, воқеаҳои таърихӣ ифода намудаанд, меҳнату роҳати худро дар шакли бадеӣ ва тавассути образҳои бадеӣ ситоиш кардаанд эҷодиёти даҳонакии халқ аз ҷаҳонбинӣ, орзуи омол, мубориза ва расму оини ниёгону аҷдод дарак мебахад. Эҷодиёти даҳонакии халқ хусусиятҳои гуногун дорад. Пеш аз ҳама он эҷодиёти коллективӣ мебошад, чунки фикру андеша, шуури коллективиро ифода мекунад ва ҷараёни эҷоду тақомулаш низ ба коллектив вобаста аст. Баробари ин, ҳиссаи шахсони ҷудоғона, афроди санъаткор дар офаридани асарҳои эҷодиёти даҳонакии халқ қалон аст. Аслан офарандаи асари халқӣ фарқи ҷудоғона аст, вале баъдан ин асар ба завқи умум мувофиқ омада, аз даҳон ба даҳон мегузарад ва гуяндаи нахустин фаромуш мешавад. Гуяндагону сарояндагон вобаста ба шароити иҷтимоӣ ва услуби эҷодии худ ба асарҳои халқӣ тағйирот ва навигарӣ дохил мекунанд. Хусусияти дигари асарҳои халқӣ даҳонакӣ эҷод шудани онҳост. Ин ҷиҳат ба мазмуну мундариҷаи онҳо бетаъсир намонад. Азбаски мардум ҳама ҳодисаҳову рӯйдодҳоро аниқ дар хотир нигоҳ дошта наметавонанд, баъзан омехташавии замону макони воқеаҳои таърихӣ, тасвири ашхоси ғайритаърихӣ ва ё ба замони офаридани асар номувофиқ ба назар мерасанд. Вале ин маъноӣ онро надорад, ки эҷодиёти даҳонакии халқ аз ҷиҳати мазмуну мундариҷа заиф аст. Дар он, асосан, мазмуну моҳияти ҳодисаҳо равшан инъикос ёфта, ҷамъбасти бадеӣ, образи персонажҳои типӣ мавҷеи асосиро ишғол менамояд. Ду хусусияти зикршудаи эҷодиёти даҳонакии халқ боиси пайдоиши хусусияти дигари он вариантҳои гардидааст. Омилҳои асосии пайдоиши вариантҳои асари халқӣ ба замон ва мавҷеи офариниш, маҳорат ва ақидаи гуянда, вазъият ва муҳити иҷтимоӣ, таҷрибаи эҷодӣ ва фардии гуянда вобаста аст. Таҷқиқи вариантҳо барои муайян кардани дараҷаи инкишофи ақидаҳои эстетикӣ халқ аҳамият доранд.

Тавре ки ҳамаи мо медонем, имрӯз ба ҳар як илм лозим аст ба тарзи нав наздик шавед, ба ҳар як омӯзгори муосир бо чашми тоза нигоҳ кунед ки ин талаботи замон шудааст. Танҳо таълим додани кӯдакон ба таҳсилоти давомдор,

бе мондан, онҳоро тарбия кардан, онҳоро дар мувофиқа бо талаботи вақт тарбия кардан вазифаи бузурги мо омӯзгорон ҳастем. Таълим додани кӯдакон ба суҳанони хирадмандона, зарбулмасалҳо ва мероси бойи халқи мо дар татбиқи раванд ибораҳои ки аҳамияти калон доранд. Дар раванди ҷобачогузори имрӯза, дар ҳар як нав барои насли ҷавон, ки зеҳни ҳама ҷонибаро инкишоф медиҳад, зарурати азхудкунии босуръати иттилоот бениҳоят қавӣ аст. Забони модарӣ ва хониш маҳз бо ин мақсад илми саводноқӣ дар боби китоби дарсӣ ташаккул меёбад як идея: такмил додани луғати хонанда дар ташаккули малакаҳои забонӣ. Тадбирҳои Иловагии Президенти Ҷумҳурии Узбекистон аз 6 ноябри соли 2020 дар бораи такмили минбаъдаи низоми таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Узбекистон тибқи қарори ПП-4884 "дар бораи" таҳсилоти томақтабӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, идомаи барномаҳо ва фанҳои таҳсилоти касбӣ ва олий ва омода барои таъмини иҷрои вазифаи таъмини муттасилии Забони модарии таҳсилоти миёнаи умумӣ (синфҳои аз 1-11) ро ба таълими Миллӣ дохил карда шудааст барнома инчунин хулоса мекунад: "Ҷанбаи Мусбати барномаи Таълимии Миллӣ дар он аст, ки ҳар як фан он бо тавачҷӯх ба рушди забони шифоҳӣ ва хаттии донишҷӯ фарқ мекунад, чунин андешаҳо баён карда шуданд. Дар бораи шоистагии Ватан, барои мардум, дар бораи илми муқаддасон- фармондеҳони урфонӣ, ки барои сулҳ, барои оромии кишвар, барои шарафи мардум мубориза мебуданд, бештар аз он, дар бораи Ҷар як Луқмаи Ватан аз ҷониби аҷдодони мо офарида шудааст.

Ривоятҳо аз аҳамияти илмӣ ва бадеии худ арзишманданд. Ҳикояҳои пайдарпай омӯзиш ва татбиқ манбаи муҳим барои ба воя расидани насли наврас мебошад. Яке аз хабарҳои хурсандибархши имрӯза, ҳаёт ва илм, илм аз эҷодиёти шифоҳии халқӣ ҳатто дар равшании нави пурраи китоби дарсии мо ин маҳз ҳамон чизест, ки мо мехостем. Барои синфи 1 пешбинӣ шудааст

Модар пешниҳодҳои мантиқӣ ва зебо дар китоби дарсии забон ва саводнокии хониш шеърӣ дӯстдоштаи кӯдакон сабади зинда якҷоя бо афсона. Афсонаи шоирона аз мундариҷаи он реша мегирад, ки маъноҳои зиёд дорад. Ин аслан ягонагӣ, ҳамохангӣ аст. Афсона зебо, пушида, дар канори роҳ хобидааст

он аз тавсифи сабаде оғоз меёбад, ки дар он тухм наметавонад роҳ ебад пеш аз он ки полапонҳо, ки чӯча шуд ва намедонист, ки чӣ гуна аз тухм халос шавад . кӯшиш мекунад, ки ба шабпарак кӯмак кунад: Ин ташвиш аст, ин ғамгинӣ аст, натавонистани мурғи тухмдор тавассути тухм парвоз ва наздик ба ин чӯчаи шабпарак шавад ва кӯшиш кард, ки кӯмак кунад, уннади хурӯс кашид. Дафъаи дигар кирми аз нарик истода низ хомӯш аст агар шумо нишаста бошед, гумон мекунад, ки аз тухм мебароед, кӯшиш кунад, нанишинед ва ба ман бештар диҳед, ин маслиҳат медиҳад. Дар ин лаҳза Гунчишк меояд ва болои тухмро ғарқ мекунад мутаассифона, кӯмаки ӯ ба чӯча чунин буд, ки ғарқ шуд чӯча охири онро намедонад. Мӯрча нақшаи худро бидуни донистани чӣ кор кардан иҷро мекунад, калон шудан, чӯча пурра ва безарар бароварда мешавад: Пича нақша тартиб дод, аммо ба ҷангал баргашт, аз дӯстон чанде пас аз расидан. Якҷоя онҳо чӯчаро кашиданд: Дар бораи ҳамоҳангӣ, дар бораи ваҳдат, дар бораи ҳақиқат бисер сухан меравад. Дар ин афсонаи шоирона пешбарӣ шудааст идеяҳо: ҳамоҳангӣ, дӯстӣ, ҳамбастагӣ. Инчунин, кирми пинҳонӣ, ба монанди танбалӣ накардани чизе, ҳамеша дар ҳаракат будан . мо инчунин метавонем маъноҳоро тарғиб кунем Чунин афсонаҳо ба кӯдакон бадӣ ва некӣ, фазилат ва бадириро меомӯзонанд, мафҳумҳои калимаи бардурӯғ ва калимаи ҳақиқӣ, зулм ва адолатро ифода мекунад якҷоя, онҳо инчунин тасвирҳои одамони хуб ва бадро равшан тасвир мекунанд. Дунявӣ тавсеаи ҷаҳонбинӣ, тасвирҳои оддӣ, ҳолатҳои оддии рӯйдодҳо ба камол расонида мешавад. Афсонаҳо, аввал, муҳаббати кӯдаконро ба ҳайвонот, ҳайвонҳо, паррандаҳо зиёд кунад.

Дуюм, ба шарофати ҳамоҳангӣ, иҷрои осони вазифаҳои хонагӣ, тасаллӣ, оромӣ ва он ки зиндагии осоишта имконпазир аст, асоснок аст. Дар асоси мундариҷаи афсонаҳо мо инчунин метавонем берун равам ва чунин зарбулмасалҳоро мисол орем: "агар шумо танҳо кор кунад, кор кунад танҳо, ҳар кори шумо осон буд."

РЎЙХАТИ АДАБИЕТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Қарори президенти Ҷумҳурии Узбекистон аз 6 ноябри соли 2020 "дар бораи чораҳои иловагӣ оид ба тақмили минбаъдаи системаи маориф "ПП-4884" ДАР БОРАИ.

2. Амонов Р, Очерки эҷодиёти даҳонакии аҳолии Кулоб, Д., 1963;